

Litteraturen rykker nordpå

Om Grønland i 10'ernes danske litteratur

I 2010'erne får Grønland stor opmærksomhed: Indlandsisen smelter faretruende hurtigt, den amerikanske præsident vil købe øen, og geopolitiske magter kæmper om landets (profitable) undergrund. Læg dertil, at klimaforandringerne giver udsigt til nye internationale søveje med interesse fra både USA, Rusland og Kina, samt at diskussionen om Grønlands selvstændighed begynder at blusse op. Det 300 år gamle bånd mellem Danmark og Grønland – indledt med koloniseringen i 1721 og gradvis løsnet med ophøret af kolonien i 1953, indførelsen af hjemmestyre i 1979 og selvstyre i 2009 – er dermed til forhandling: På den ene side står grønlænderne, der i stigende grad ønsker selvbestemmelse og for nogles vedkommende løsrivelse fra Danmark. På den anden side står internationale kræfter, der ønsker adgang til i hvert fald dele af øen.

At forholdet mellem Danmark og Grønland er under forandring, er formentlig en af årsagerne til, at et stort antal danske forfattere i 2010'erne lader deres romaner udspille sig på den omstridte ø. Kim Leine bliver med *Profeterne i Evighedsfjorden* (2012) og *Rød mand/Sort mand* (2018) årtiets vigtigste litterære grønlandsstemme i Danmark og hædres bl.a. med De Gyldne Laurbær og Nordisk Råds Litteraturpris. Iben Mondrup følger trop med den anmelderroste *Store Malene* (2013) og tildeles kort efter DR Romanprisen for *Godhavn* (2014). Mindre opmærksomhed får forfattere som Linda Lassen, Bjarne Ljungdahl og Margrethe Tjalve, der bidrager med hhv. *Håbets år* (2011), serien *Korsveje i Nord* (2015) og *Invasioner i Nord* (2016) samt *Ise-skrog* (2017). Den største interesse for Grønland – i hvert fald hvis man måler efter antallet af udgivelser – ses inden for den populærlitterære sfære, nemlig kriminalromanen. Mens 00'erne blev det store gennembrud for den skandinaviske krimi, kan man i 10'erne spore en bevægelse, hvor flere og flere forfattere flytter mordgæderne endnu mere nordpå. Med udgivelser som Helle Vincentz' *Nukaakas kabale* (2013), Nina von Staffeldts *Frosne beviser* (2016) og Mads Peder Nordbos *Pigen uden hud* (2017) har flere kritikere omdøbt den velkendte *nordic noir* til *arctic noir*: en særlig krimigenre, hvis handling foregår i Arktis, ofte Grønland (Kørner; Lyngé).¹

Det forgangne årti er således en periode, hvor Grønland står højt på den politiske dagsorden og samtidig markerer sig som en vigtig tendens i dansk skønlitteratur: Flere forfattere end nogensinde før skriver om landet, mange af bøgerne har store læserskarer, de vinder betydningsfulde priser, og nogle opnår status som bestseller, fx Leines *Profeterne i Evighedsfjorden*. Ligeledes tager bøgerne del i en større, aktuel strømning, hvor forfattere på internationalt plan adresserer Europas tidligere kolonier (Oxfeldt, 30-31; Volquardsen, 394), ligesom de på forskellig vis indskrives i den offentlige debat om relationen Danmark-Grønland. I 2010'erne bliver denne bl.a. katalyseret af det historiske fembindsværk *Danmark og kolonierne* (2017), hvor bogen om Grønland afstedkommer en diskussion om, hvorvidt øen overhovedet har været en koloni. Især Thorkild Kjærgaard, historiker og tidligere lektor ved Ilisimatusarfik, opponerer imod dette (2014, 2018).

I nærværende artikel vender jeg blikket mod skønlitteraturen og den måde, hvorpå danske romanforfattere i 2010'erne portrætterer Grønland. Her vil jeg præsentere nogle af de væsentligste udgivelser og foreslå, at de kan inddeles i tre adskilte, men dog sammenhængende dimensioner: fortid, nutid og fremtid. Hver af disse dimensioner behandler en distinkt tid i den dansk-grønlandske historie, og læses de i forlængelse af hinanden, danner de en fortløbende fortælling om Grønlands kolonisering, moderne samfund og mulige løsrivelse fra Danmark. For at illustrere dette vil jeg indledningsvis definere og diskutere begrebet *dansk grønlandslitteratur*, hvorefter jeg tager hul på den tredelte analyse af hhv. fortid, nutid og fremtid. Hvert af disse analyseafsnit vil blive indledt med et litteraturhistorisk overblik efterfulgt af analytiske nedslag i et udvalgt værk; i forbindelse med fortiden vil dette være Leines *Rød mand/Sort mand*, i nutiden Mondrups *Godhavn* og i fremtiden Ljungdahls *Korsveje i Nord*. Til sidst vil jeg sammenfatte disse læsninger og kort sætte 2010'ernes danske litteratur om Grønland i relation til samme tids grønlandske litteratur.

Mens den hidtidige forskning er præget af *postkoloniale* indfaldsvinkler (fx Thisted 2003, 2004 og 2013), vil jeg i denne artikel tilføje et *stedteoretisk* perspektiv. Dette sker, da jeg mener, at de stedlige forhold er af afgørende betydning i de pågældende værker, og at en analyse af disse kan føre til nye indsigter; en del af kolonialisme handler i sin simpleste forstand om at domesticere et fremmed sted, og dette sted påvirkes langt ud i fremtiden. Forhold som disse har stedteori en særlig sensibilitet for, og en stedteoretisk analyse kan derfor gøre os klogere på bl.a. stedlig dominans, institutionelle rum og karakterers manglende forankring i verden. Samtidig kan en sådan analyse give viden om, hvordan *landet* Grønland er fremstillet i ny dansk litteratur, og hvordan forfattere bruger dets steder til at bearbejde den koloniale fortid, omdebatterede nutid og ditto fremtid – en tid, hvor Grønland muligvis opnår sin fulde selvstændighed og må finde nye stedlige forankringspunkter. Inden vi når så vidt, vil jeg dog kort opholde mig ved forholdet mellem dansk og grønlandsk litteratur.

Dansk grønlandslitteratur

I "Hvis du fløjter efter nordlyset: Dansk grønlandslitteratur ved overgangen til selvstyret" (2013) foreslår Kirsten Thisted en distinktion mellem dansk og grønlandsk

litteratur.² Hun skriver, at “normalt skelner man mellem ‘grønlandsk litteratur’, som fortrinsvis skrives på grønlandsk af grønlandske forfattere, og ‘dansk grønlandslitteratur’, som skrives af danske forfattere om grønlandsk relaterede emner” (s. 296).³ I den forbindelse er det altså den sidste kategori, dansk grønlandslitteratur, jeg her interesserer mig for. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at de to kategorier ikke altid lader sig skille så let i praksis. Thisted noterer:

“Ikke alle grønlandske forfattere skriver (udelukkende) på grønlandsk, og af og til har grønlandske forfattere også et dansk publikum i tankerne, ligesom det omvendt også gør sig gældende, at danske forfattere ønsker at blive læst og accepteret i Grønland. Endelig er kategorierne ‘grønlandsk’ og ‘dansk’ ikke entydige, afgrænsede kategorier – qua koloniseringen er den moderne grønlandske kultur en blandingskultur, og stort set alle grønlændere har danskere i slægten. (2004, 134)

Flere af de romaner, jeg nævnte i indledningen, og også dem, jeg omtaler senere, er i en sådan gråzone: *Profeterne i Evighedsfjorden* og *Rød mand/Sort mand* er skrevet af Kim Leine, som vi nok kalder dansk, men som er født i Norge og har boet i Grønland i flere år. På lignende vis har danskfødte Iben Mondrup tilbragt store dele af sin barndom i Grønland, og da hun med *Ved slusen* (2009) debuterede som romanforfatter, var det på det grønlandske forlag milik publishing. Værker som disse placerer sig ikke entydigt som danske eller grønlandske – eller for den sags skyld norske.

Man kan også hæfte sig ved det relativt store antal danske forfattere, der formentlig sigter mod et både dansk og grønlandsk publikum. Eksempelvis er Nina von Staffeldts *Frosne beviser* såvel som Bjarne Ljungdahls *Korsveje i Nord* og *Invasioner i Nord* skrevet på dansk, men udgivet på grønlandske forlag, hhv. milik publishing og Forlag Panigiiit. Desuden bærer Ljungdahls romaner genresignaturen “roman fra Grønland”, hvormed de umiddelbart positionerer sig i den grønlandske litteratur. En lignende tvivl opstår ved den førnævnte *Profeterne i Evighedsfjorden*. Denne er skrevet på dansk af en tilsyneladende dansk forfatter og udgivet på et dansk forlag, men slår man op på de første sider, mødes man af teksten: “Tilegnet Grønlands Hjemmestyre (1979-2009) og dets pionérer” (s. 5). Med denne dedikation rammesætter Leine sin roman rent politisk, og man må formode, at han har grønlandske læsere i tankerne.

Endelig kan der sås tvivl om tilhørsforholdet i von Staffeldts *Frosne beviser* og Linda Lassens *Håbets år*, idet begge danske forfattere har modtaget økonomisk støtte fra grønlandske aktører: Mens Lassen takker selvstyret for arbejdslegat, har von Staffeldt fået midler fra NunaFonden – et grønlandsk foretagende med ønske om “at virke til gavn for alment velgørende formål i Grønland” (Inatsisartut). Økonomiske samarbejder som disse vidner om en grønlandsk interesse i bøgerne, og man må antage, at selvstyret og NunaFonden forventer, at bøgerne bliver læst i Grønland.

Med bevidsthed om disse omstændigheder istemmer jeg Thistedes indledende definition: Dansk grønlandslitteratur er tekster skrevet af danske forfattere om grønlandsk relaterede emner. I denne ‘åbne’ betegnelse forstår jeg danske forfattere som nogle, der normalvis indgår i litteraturreceptionen som danske, og som i mange tilfælde har deres primære knytning til Danmark.⁴ Hvordan nogle af disse fremstiller Grønland, vil jeg vise i det følgende. Jeg starter med et blik på fortiden.

Fortid

Den grønlandske fortid har længe fascineret danske forfattere – antageligvis fordi den er rig på mytologi, eksotisme og kulturkonflikter. Dette har resulteret i en del historiske romaner, og denne genre sætter da også sit tydelige præg på 2010'erne. Især er de danske forfattere optaget af selve koloniseringen: Linda Lassen og Margrethe Tjalve fortæller med hhv. *Håbets år* (2011) og *Iseskrog* (2017) om den tidlige kolonisering omkring 1721 og har begge en interessant forskydning, hvor hovedkarakteren ikke (længere) er den dansk-norske præst Hans Egede, men hustruen Gertrud Rask. Hos Kim Leine er tiden rykket en anelse frem: I *Rød mand/Sort mand* (2018) berettes der om udvidelsen af territoriet i 1728, og i *Profeterne i Evighedsfjorden* (2012) gælder det hovedsagelig kolonien Sukkertoppen i slutningen af 1700-tallet.

Trods forskelle er disse fiktioniseringer fælles om at tage fat i den dansk-grønlandske fortid og give rum til en diskussion af kultursammenstød, magtrelationer og stedlig dominans. Særlig sidstnævnte vil være omdrejningspunktet i den nedenstående analyse, hvor jeg undersøger koloniens etablering i *Rød mand/Sort mand*. Her vil jeg først se på nogle af de forestillinger, der knytter sig til Grønland, hvorefter jeg viser, hvordan kolonisterne tager ejerskab over øen: på abstrakt plan vha. kortlægning, administration og navngivning, på konkret plan ved bebyggelse og forsøg på at tæmme omgivelserne.

Den primære handling i *Rød mand/Sort mand* tager sin start i 1728, da Frederik 4. beslutter at sende et skib til Grønland for at udvide kolonien, kristne de indfødte og etablere nye handelsforbindelser. Mandskabet består af bl.a. præster, læger, tvangsgiftede straffefanger og prostituerede samt den megalomane guvernør Pors, og hurtigt står det klart, at deres forestillinger om Grønland forud for rejsen er vidt forskellige. For kongen er erobringen af Grønland et prestigeprojekt – en mulighed for at veje op for tabet af Skåne et halvt århundrede forinden og sikre ham et gylde eftermæle:

“ Måske er der guld deroppe [...]. Egede synes at antyde det. Måske også sølv og kobber og jern. Ufattelige rigdomme. Skibslast efter skibslast med ædle metaller. Hvis jeg er heldig, vil jeg blive husket som kongen der bragte landets økonomi på fode og gjorde Danmark stort igen. (s. 23)

Et lignende potentiale ser den nyudnævnte guvernør Pors, der stolt forklarer sin frille og husholderske, at “jeg skal selv være en slags konge, forstår I. Konge af Grønland! Det kan I fortælle jeres børnebørn” (s. 36). For Pors og de øvrige højtstående er Grønland en modsætning til Danmark og Norge. Det er en *Orient* (Said) forbundet med eksotisme og eventyr:

“ Pors holder en længere tale som [frillen] Sise ikke forstår meget af, men det er noget med at de skal være de første indbyggere i et nyt land, et smukt land, større end Norge, ufatteligt stort og rigt, og der skal være garnisoner, slotte og byer, tusinder af mennesker, hundredtusinder, men vi, siger han, vi er de første, vi er pionererne, vi er en slags argonauter der nu drager ud på dette togt. (s. 44)

De eneste, der ikke deler denne positive forestilling, er kaptajn Mühlenfort og de prostituerede kvinder. Til bunkebrylluppet, hvor sidstnævnte skal giftes med straffefanger, forlyder det, at “de sender os til kolonierne, to og to. Ligesom dyr” (s. 40), og da Mühlenfort sejler fregatten mod nord, beretter han: “Vi er på vej til Grønland. Men hvad Grønland er, er der ingen der har kunnet fortælle mig” (s. 48). For disse personer er Grønland et ukendt *rum*. Det er noget abstrakt og udifferentieret (jf. Tuan, 6), som særligt Mühlenfort har svært ved at forbinde sig med.

Da kompagniet ankommer til den grønlandske vestkyst, sættes der straks gang i kongens projekt: Det åbne rum skal gøres til et lukket sted, og det fremmede land til en kendt koloni. Geografiske områder skal præges og domesticeres. Som et første led i denne proces danner mandskabet sig et overblik over øen: De udforsker fastlandet, vælger en plads til den nye koloni (s. 84), og præsten Ole Lange efterspørger et kort over landet (s. 75). Netop landkortet er ifølge Dan Ringgaard en materialisering af rum, og han tilføjer, at “kortet i et eller andet omfang skaber den virkelighed det beskriver” (s. 227). Ved at kortlægge landet bestemmer kartografen således, hvor områder starter og slutter og til en vis grad overhovedet eksisterer. Han reducerer med andre ord fjelde og fjorde til punkter og streger, og denne abstraktion er et udtryk for stedlig dominans.

På det abstrakte plan tager kolonisterne også kontrol over øen ved at oprette en administration: et koloniråd, der – under heftig druk – beslutter, hvilken politik der skal føres, hvilke bygninger der skal rejses, samt hvilke navne de nye territorier skal gives. På det første møde diskuterer rådet, hvad selve kolonien skal hedde:

“ Porsminde? siger Landorph. Åh, det er alt for meget, kære Landorph, siger guvernøren sukkersødt. Jeg havde tænkt mig sådan noget som Frederiksten. Frederikshald? siger Miltzov. Frederiksborg? foreslår Lange [...]. Godthåb, siger Egede. (s. 85-86)

I navngivningen bliver det tydeligt, at rådet tager ejerskab over kolonien – simpelt hen ved at ‘døbe’ den – men også at de omdanner rummet til et egentligt *sted*: noget, de “relaterer eksistentielt til og investerer mening i” (Mønster, 9). Ved at foreslå eponymerne Porsminde (efter guvernøren), Frederiksten mv. (efter kongen) og Godthåb (efter skibet, Egede ankom med) investerer kolonisterne noget af dem selv og deres hjemland i de ellers fremmede omgivelser.

På det konkrete plan sker domesticeringen af landet bl.a. ved, at kompagniet opfører huse til de mange tilflyttere. Disse har til formål at give kolonisterne en hjemlig følelse eller med Tim Cresswells ord “a sense of attachment and rootedness” (s. 24) og naturligvis at beskytte dem mod elementerne. Det bliver dog åbenlyst, at kolonisterne ikke har den fornødne viden om Grønlands klima, og de forestillede slotte og garnisoner bliver i realiteten iskolde huse og endnu værre mandskabsrum. Faktisk står det så slemt til, at kolonisterne jævnligt søger tilflugt hos de indfødte:

“ Vi fyrer med byggematerialer, hvilket svarer til at pisse i bukserne for at holde sig varm. Alle fryser, alle er gennemkolde, alle hoster. Flere har søgt husly hos de vilde i hvis huse der er kvælende varmt. (s. 96)

I det hele taget er det interessant, hvordan omgivelserne trods domesticering yder *modstand* mod kolonisterne. Mens grønlanderne for længst har lært at omgås den barske natur og følgelig bygget huse, der skærmer dem mod vind, vand og sygdom, *siver* disse ind hos kolonisterne; når kirurgen fører tilsyn, må han “vade gennem vand og mudder og unævneligt fluidum til langt op ad støvleskafterne for at komme hen til deres senge hvor de ligger og pines af sygdom og kulde” (s. 129-130).⁵

En lignende modstand er på færde, når besætningen konfronteres med klimaet *udenfor* – en stedlig omstændighed, de på ingen måde kan tæmme eller kontrollere. I vintermånederne er der isnende kulde, mangel på føde, og selv den sol, der ellers er livgivende, nedbryder de fremmede kroppe:

“ En del klager over dårligt syn. Deres øjne løber som blødkogte æggeblommer. Flere af dem er blinde eller ved at blive det. Det skyldes efter min [kirurgens] opfattelse den lavtstående vintersol der, når den endelig skinner, ætser øjenlinsen. (s. 187)

I *Rød mand/Sort mand* står det altså klart, at kolonisering i høj grad handler om at domesticere et fremmed stykke land: Vi har set, hvordan rummet gøres til et sted, og hvordan dette sted yder modstand. De indledende forestillinger om det eksotiske eventyrland slås itu af den barske natur, og kolonisterne skildres ultimativt som primitive, inkompetente overfor deres omgivelser. Med disse billeder viser Leine en ø, der for det første *var* en koloni, modsat førnævnte Kjærgaards overbevisning, og for det andet blev bestyret af uduelige, egoistiske og sygdomsspredende europæere.⁶ Det er derfor svært ikke at læse *Rød mand/Sort mand* som en kras kolonialismekritik – også selvom Leine i sit efterskrift tydeliggør, at bogen blot “er en fiktion” (s. 517). Fra en sådan behandling af Grønlands fortid vil jeg nu bevæge mig omtrent tre århundreder frem og se på nogle af de litterære versioner af øens nutid.

Nutid

Romaner, der foregår i en tid nogenlunde identisk med udgivelsestidspunktet, har ligesom den historiske roman længe været fast inventar i den danske grønlandslitteratur. Noget *nyt*, der dog sker særligt i 2010’erne, er som nævnt, at krimigenren bider sig fast og bidrager til den såkaldte arctic noir. I denne strømning finder vi bl.a., og i tillæg til de tidligere nævnte, Rune Stefanssons *Den sidste olie* (2016) samt Mads Peder Nordbos trilogi *Pigen uden hud* (2017), *Kold angst* (2018) og *Kvinden med dødsmasken* (2019). Hvor Stefansson bearbejder de presserende klima- og naturressourceproblemer, fokuserer Nordbo, navnlig i den første bog, på de samfundsmæssige skyggesider, fx incest og vold i hjemmet. I samme årti får Iben Mondrup sit gennembrud i dansk grønlandslitteratur med den kødelige *Store Malene* (2013) efterfulgt af den sanselige *Godhavn* (2014). I førstnævnte følger vi en rastløs kunstner i nutidens Nuuk, og i sidstnævnte læser vi om en dansk familie, der, formentlig i 1980’erne, er bosat i Godhavn, det nuværende Qeqertarsuaq.

Trods genremæssige forskelle er disse romaner fælles om at vise et nogenlunde nutidigt Grønland, gøre status over de dansk-grønlandske relationer og diskutere nogle af de sene eftervirkninger af fortidens koloniseringsprojekt. Især sidstnævnte

vil være fokuspunktet i den følgende analyse, hvor jeg undersøger barnets fremmedgørelse i Mondrups *Godhavn*. Først illustrerer jeg, hvordan skolen er et sted, der både samler og adskiller børn, hvorefter jeg beskæftiger mig med sønnen Knut og hans forhold til familiens hjem. En analyse af dette kan nemlig gøre os klogere på Knuts indre følelsesliv og hans evige utilpashed. Analysen af *Godhavn* vil således handle mindre om hele Grønland og mere om børnenes psykologiske tilstande, der forstærkes af omgivelserne og kan aflæses i stederne.

Fortællingen begynder, da den danske familie bestående af mor, far, det yngste barn Bjørk, Knut på 12 og Hilde på 15 ankommer til Grønland efter en sommerferie i Danmark. De tre børn glæder sig til at se deres kammerater, og karakteristisk for romanens indledende sider spiller nationalitet ingen rolle: Bjørk leger ufortrødent med Karline, Knut render i fjeldet med René, og Hilde teenagesladrer med Olga. Da Knut senere bliver spurgt, om han er klar over, at Johannes er grønlander, svarer han endvidere, at “det har jeg ikke tænkt på, [...] det vidste jeg vel” (s. 123). Som Rikke Krogh Hansen påpeger i sin læsning af romanen (s. 115), er det først, da børnene starter i skole, at nationalitet bliver en væsentlig faktor. Her inddeles de i grønlandske og danske klasser: Karline skal gå i den grønlandske, mens Bjørk starter i Første Danske – en “samling børn der kun er sat sammen fordi de kommer fra et andet sted, og fordi de alle sammen skal rejse igen snart” (s. 192). Den tvungne separation skaber et skel mellem de to veninder, der ikke før har eksisteret:

“ Pludselig er Karline en lillebitte pige, langt væk, ligesom når man vender kikkerten den forkerte vej og ser igennem den: Helt dernede for enden af den lange gang med dørene ind til klasseværelserne står Karline som en prik og vinker. (s. 24)

Skolen er altså ikke bare et samlingssted eller et centrum for læring, men også med inspiration fra Hansen (s. 115) en institutionel magtstruktur, der konstruerer sociale skillelinjer. Disse skel mellem dansk og grønlandsk samt gråzonerne imellem fortsætter med at spøge i *Godhavn*, ikke nødvendigvis som et bærende tema, men som noget lurende, underliggende i fortællingen.

De enkelte børn har hver sin måde at håndtere situationen på; for Johannes, der ellers litteraturhistorisk set ligner en *splittet* karakter i kraft af sit halvt danske og halvt grønlandske ophav,⁷ er skellet ingen hindring. Han tilpasser sig ubesværet sine omgivelser:

“ Nogle dyr skifter dragt efter årstiden, og Johannes som har gået i Anden Danske i et stykke tid, er på en måde sådan et dyr. Er han sammen med sine grønlandske venner, skiller han sig ud ved at være lige den smule lysere. Og sammen med Anden Danske virker han den anelse mørkere [...]. Det er som om Johannes bruger sin camouflage omvendt. (s. 130-131)

Ved at føre en *hybrid* (Bhabha) tilværelse undgår Johannes at være splittet mellem det danske og det grønlandske; han påtager sig i stedet begge identiteter.

Et barn, der dog *ikke* mestrer denne form for hybriditet, er den danske families midterste, Knut: “Med sit mørke hår og sin hvide hud kunne han sagtens gå for at være grønlander” (s. 129), men hans væsen og handlinger stritter imod.⁸ Han er

bange for at køre med slæde, bliver svimmel af at se blod og bryder sig ikke om jagt. Med andre ord: “Han er ikke, og han bliver ikke, ligesom dem” (s. 129). Knut er ofte fremmedgjort over for sig selv og sine omgivelser, og især kommer dette til udtryk i hans forhold til familiens hjem.

På den ene side er hjemmet, helt i tråd med fx Gaston Bachelard (s. 4), et beskyttende kosmos, der trygt og varmt omslutter mennesket: “De er en familie som bor i et hus; dens faste skjold mod byen, mod alle dem som kunne finde på at true familien” (s. 122). På den anden side oplever Knut hjemmet som noget fjernt, uordentligt og nærmest surrealistisk: “Huset er en kasse der svæver alene i det enorme mørke med sit indhold af borde og stole og ting og sager som hans familie har efterladt i tilfældig orden” (s. 145). Beskrivelsen kan minde om Ernst Jentschs begreb *Unheimlichen* (1906) og giver hjemmet et ‘uhjemligt’, uhyggeligt præg.

Navnlig ét rum i dette stedvis uhyggelige hjem er knyttet til Knuts identitet: badeværelset. Dette er ikke blot et koldt og klinkebelagt lokale, men et særligt sted, hvor mennesket konfronteres med sig selv: Det er her, vi står afklædte og alene, kun med vores spejlbillede i sigte. En sådan sårbarhed ses ofte hos Knut, der flere gange studerer sig selv i badeværelsesspejlet. Når han gør det, erfarer han endnu en fremmedgørelse, nu over for sin egen krop. Den lille Knut er snart teenager, men har ikke den maskuline figur, han ønsker:

“Knut står på badeværelset foran spejlet og mærker på sin krop, rører ved den, her, der [...]. Det er en drengkrop med overarme, underarme, albuer og hænder. Hvid og blød er han, ikke muskuløs overhovedet, men blød; huden ligger som en tynd film [...]. Så trækker han skuldrene tilbage: Skyd fugebrystet frem, mand. (s. 117-118)

Knut bliver konfronteret med sin klejne krop og indser, at han hverken er som gymnastiklæreren Hardy, sin far eller skolekammeraten Johannes. Selv storesøsteren Hilde er mere ‘mand’ end Knut: “Hilde vil altid med ud at sejle eller med ud at køre slæde, hun vil med på jagt. Det vil han ikke” (s. 110). Knut er lille og porøs og desuden fanget i en krop, hvor lemmerne ikke passer sammen: “Læberne er for store til ansigtet; og det samme med øjnene, de er for store og for mørke. Han ser på sine hænder; de er også for store, fødderne er for store, for store til den sjæl der sidder i kroppen” (s. 118). Hans krop er altså ligesom hjemmet noget fremmed og uhyggeligt, og måske derfor lykkes det aldrig drengen at passe ind; Knut er ikke bare splittet mellem det danske og det grønlandske, men også det maskuline og det feminine såvel som det voksne og det barnlige.

Symptomatisk for Mondrups grønlandslitteratur fylder naturen ikke meget i *Godhavn*. Snarere ligger fokus på de sanselige erfaringer, børnenes udvikling og deres komplekse følelsesliv. Som jeg har vist i det ovenstående, sættes disse følelser ofte i forbindelse med omgivelserne: Skolen skaber sociale og etniske skel, hjemmet viser Knuts usikre væsen, og badeværelset er det sted, hvor han erfarer sin fremmede krop. Fra et sådant billede af en nogenlunde nutid vil jeg i det følgende vende blikket mod en grønlandsk fremtid.

Fremtid

Modsat fortid og nutid er der ikke en stærk tradition for at behandle fremtiden i dansk grønlandslitteratur.⁹ Her er fremtidsromaner først noget, der begynder at florere i 2010'erne, parallelt med den stigende politisering af øen og de aktuelle klimaproblematikker. Netop disse emner er også i høj grad, hvad der optager de danske forfattere: Med *De søvnløse* (2016) skildrer Kim Leine den østgrønlandske by Tasiilaq på vej mod løsrivelse i en nær fremtid, og med serien *Korsveje i Nord* (2015) og *Invasioner i Nord* (2016) rykker Bjarne Ljungdahl tiden endnu længere frem. I hans romaner befinder vi os i et science fiction-univers, hvor den kinesiske mineindustri har overtaget øen, og den presserende klimakrise ikke længere kan ignoreres.

Trods svingende kvalitet rent litterært udgør disse bøger et væsentligt refleksionsrum, hvor bud på Grønlands – og Danmarks – fremtid diskuteres. Interessant er det eksempelvis, at Grønland i alle værker løsriver sig fra Danmark, hvilket sætter øen i en ny position politisk såvel som stedligt. Hvordan dette påvirker fremtidens Grønland, vil være emnet i det følgende, hvor jeg fokuserer på *Korsveje i Nord*. Særligt vil jeg lægge vægt på, hvad det betyder for Grønland at have lokale forankringspunkter, og hvad konsekvenserne kan være af at give afkald på landets lokale omgivelser og stedlige identitet.

Romanen tager sin start, da det selvstændige Grønland indgår en omfattende samarbejdsaftale med Kina uden deltagelse fra Danmark. Denne aftale betyder, at store dele af Grønland omdannes til mineindustri, at arbejdskraft hentes ind fra hele verden, primært Kina, og følgelig at det egentlig grønlandske skubbes længere og længere ud i periferien. Faktisk kan situationen minde om fortidens kolonisering: Hvor det hos Leine var kongen og guvernøren, der stod i spidsen for den administrative kontrol, er det hos Ljungdahl kinesiske embedsmænd og ledere – en lukrativ enhed, der ofte underminerer de grønlandske politikere. Stedligt minder kinesernes indtog også om en kolonisering:

“Først kom et par hundrede mand sammen med de tungt lastede skibe med specialmaskiner og kraner, modulopbyggede værksteder, indkvarteringer og kostforplejninger samt en mindre mobil skadestue. Så kom der flere skibe med flere folk og med uanede mængder af byggematerialer, både af træ og stål, samt endnu flere maskiner. (s. 19-20)

Kineserne tager på den måde ejerskab over øen, og rent demografisk efterlader de også et voldsomt aftryk: I en rapport forlyder det, at den oprindelige befolkning på 57.000 nu er steget til 130.000, hvoraf næsten halvdelen har kinesisk baggrund (s. 163). Dette fører til kreoliserede omgivelser, hvor man kan finde bydele som “Hong-Konnguaq” (s. 165), samt individer med så udvandet ophav, at de nærmest fremstår identitetsløse: “På vejene rendte en del børn af udefinerbar oprindelse rundt” (s. 216). Disse børn er ikke bare splittet mellem to kulturer, men af så blandet etnisk oprindelse, at det slet ikke er muligt at registrere. Mens børnene hos Mondrup var *midt-imellem* (jf. Bhabha), er disse *ingen af delene*, og denne forskydning kan overføres til hele Grønland: I takt med udrulningen af den kinesiske mineindustri giver landet afkald på både nationalitet, kultur og *lokalkulør* (Kapor) – de ting, der gør Grønland grønlandsk.

Som konsekvens af dette præges øen af *ikke-steder*, dvs. områder “which cannot be defined as relational, or historical, or concerned with identity” (Augé, 77-78). En sådan mangel på forankring og personlig investering ses bl.a. i karakterernes hjem: Minearbejderne indlogeres i midlertidige boliger, de fattige bor i barakker, og efter historiens vendepunkt, hvor en flodbølge skyller ind over øen, indkvarteres migranter i interimistiske teltlejligheder. Ingen af disse hjem er personlige eller varige, hvilket spejler den dybe rodløshed, der findes i Grønland. Ikke engang hovedstaden, der tidligere som kolonicentrum blev forbundet med glørværdige eponymer, synes længere at have nogen national betydning: Når den nævnes, er det med den anonyme betegnelse “hovedstaden” (s. 215), og vil man finde noget lokalt, må man søge mod periferien; man må som Pavia “[sætte] kursen mod den lille del af byen, som officielt gik for stadig at være grønlandsk” (s. 216).

Ikke-steder sættes ofte i forbindelse med “teknologiske landvindinger og øget mobilitet” (Mønster, 24), og netop disse aspekter dominerer fremtidens Grønland. Her er de gængse transportmidler byttet ud med science fiction-agtige *gyrohelikoptere*, *hydrophorer* og *magnetroner* – alle kendetegnet ved gnidningsfri bevægelse, upersonlig kontakt, effektivitet og kontrol. Om magnetronen, der er en slags tog, lyder det eksempelvis:

“ En grøn lysstribe forkyndte, at man måtte forlade sæderne. De pneumatiske døre åbnede sig, og folk trådte ud på platformen og tændte for multi-corderens ID-kode, så de kunne komme hurtigt gennem de automatiske kontrolsluser og ud i elevatorerne, der førte dem ned til jordniveau. (s. 23)

I citatet ser vi et distanceret forhold til omverdenen, hvor det at komme fra A til B er forbundet med upersonlig automatik og kontrol. Interessant er det også, at det grønne lys *forkynder*, at man må rejse sig. Traditionelt knyttes dette verbum til at udbrede et religiøst budskab, og netop denne association tegner et billede af, hvor stor en magt teknologien har, og hvordan den flere steder lovprises.

Den teknologiserede og hyperglobaliserede hverdag får dog en brat ende, da naturens utæmmede kræfter bryder løs, og katastrofen indtræffer: I jagten på profit har mineselskabet ignoreret naturens varsler, og pludselig vælter en flodbølge af smeltevand ind over landet. Den fattige migrant Li-Mei oplever hændelsen:

“ Det var som et mareridt. Den store bølge skyllede frem i landskabet og nu hørtes en tydelig næsten tordenagtig brusen fra vandet [...]. Et sted sejlede et halvt hus af sted båret oppe af vandet, og nu kunne man se, at vandet havde nået de første personer, som straks forsvandt i de frådende og brølende vandmasser. (s. 125-127)

Med en genfortolkning af postkolonialismens devise kan man tale om, at *nature strikes back* og straffer de grådige mennesker, der er trængt ind i undergrunden og desuden har forstyrret naturen med massiv bebyggelse. Bogen præsenterer her et kritisk syn på klimaforandringerne, hvilket med undtagelse af de ofte politisk anlagte arctic noirs fylder overraskende lidt i den danske grønlandslitteratur.

Alligevel ender *Korsveje i Nord* ikke som en dystopi; som i den bibelske fortælling om syndfloden følger nemlig en tid efter katastrofen, hvor livet blomstrer på ny. Det kinesiske mineselskab lukker ned, to af de centrale karakterer, Pavia og Li-Mei, flytter til Sydgrønland, og her har de ellers destruktive klimaforandringer muliggjort helt nye og mere 'oprigtige' erhverv: skovdrift og landbrug. Parret flytter ind i en fårefarm, oplever for første gang et egentligt *sted*, og i vældig romantiserede vendinger forklares det, hvordan "selv kaffen smagte bedre her [...]. Der duftede af græs overalt, og oppe på de svagt stigende grønne og brune fjeldsider gik hundredvis af hvide pletter rundt på må og få" (s. 228).

Hos Ljungdahl ser vi altså fremtidens Grønland gennemgå en stor forvandling: Fra at være et land præget af udviskede grænser og ikke-steder ender øen med at fremstå som et paradys – et sted rensat for naturrovdrift og grådige forretningsmænd. Fortællingen kan derfor ses som et omvendt væksteventyr: en bevægelse væk fra storskalaprojekter, globalisering og udenlandske investeringsmagter. Først da befolkningen vender tilbage til et liv i pagt med naturen, opnår landet sin egentlige selvstændighed.

Exit

I "Imperiets genfærd: Profeterne i Evighedsfjorden og den dansk-grønlandske historieskrivning" (2015) noterer Kirsten Thisted, at danskernes interesse for Grønland ofte stiger, når besiddelsen er truet (s. 105). Netop dette synes at være på færde i 2010'erne: I takt med den øgede politisering af øen og diskussionen om Grønlands løsrivelse vender flere danske forfattere end tidligere blikket mod den omstridte ø. I denne artikel har jeg ikke haft til hensigt at give et *fuldstændigt* overblik over dansk grønlandslitteratur i 2010'erne eller at foretage *dybdegående* analyser. Tværtimod har jeg præsenteret et *udvalg* af litteraturen og foreslået, at den inddeles i tre adskilte, men dog sammenhængende dimensioner: fortid, nutid og fremtid. Mens fortiden præges af kolonisering, viser nutiden et moderne samfund med både hybriditet og splittelse, og i fremtiden kæmper det løsrevne Grønland med at finde nye forankringspunkter. Besiddelsen af Grønland, dvs. den stedlige dominans, sætter sit aftryk på tværs af den samlede fortælling, hvor danskerne først koloniserer, kineserne senere okkuperer, og de grønlandske indbyggere til sidst får kontrol over øen. Litteraturen spejler sådan, om end i fiktive og hyperbolske scenarier, den virkelige verden, hvor eksterne aktører længe har efterstræbt landet, og hvor Grønland i stigende grad ønsker selvbestemmelse.

Når jeg indtil videre kun har inddraget *danske* forfattere, skyldes det mit fokus på dansk grønlandslitteratur. Det er dog vigtigt at pointere, at 2010'erne også er en tid, hvor der sker betydningsfulde ting i den *grønlandske* litteratur: I 2014 roman-debuterer Niviaq Korneliussen med *HOMO Sapienne*, og året efter udgiver Sørine Steenholdt novellesamlingen *Zombieland*. Særligt førstnævnte har fået stor omtale i og uden for Grønland og opleves af mange som "en ny begyndelse for grønlandsk litteratur" (Thisted 2016). I romanen skildrer Korneliussen et nutidens Grønland præget af koloniale efterdønninger, men som noget nyt i grønlandsk litteratur behandler hun også – og måske i højere grad – kønsidentitet, og hun anvender et mo-

derne, eksperimenterende sprog. Med Thisted's ord “bryder [*HOMO Sapienne*] ikke kun med alle normer for, hvad man kan skrive om på grønlandsk, men først og fremmest, *hvordan* man kan skrive om det, når rummet er litterært” (Thisted 2016).

Det seneste tiår har således budt på væsentlige bevægelser i både grønlandsk og dansk litteratur, og disse bevægelser vil formentlig fortsætte ind i 2020'erne. Her har Korneliussen allerede markeret sig med *Blomsterdalen* (2020), og Mondrup med *Tabita* (2020), ligesom Leine for længst har lovet et tredje bind i sin stort anlagte koloniserie. I år, 2021, er det præcis 300 år siden, at Hans Egede gik i land på den grønlandske vestkyst og indledte den faste forbindelse mellem Danmark og Grønland. Hvordan denne forbindelse tager sig ud i de næste år, vil tiden vise. Interessant bliver det i hvert fald at følge udviklingen – i og uden for fiktionen.

Noter

- 1 For et udvalg af arctic noir-udgivelser, der ikke nødvendigvis foregår i Grønland, se Andersen et al.
- 2 Det er dog vigtigt at bemærke, at Thisted flere steder diskuterer, hvorvidt man bør skelne mellem dansk og grønlandsk litteratur (se 2002, 2003, 2004 og 2005).
- 3 En lignende kategorisering findes i Thisted 2004 og Gant 2004. Gant arbejder med film.
- 4 Man kan også hæfte sig ved bredden af Thisted's definition; her kan dansk grønlandslitteratur indbefatte alt fra romaner og digte over rejsebøger og ekspeditions litteratur til biografier og fagbøger. I nærværende artikel beskæftiger jeg mig kun med romaner – men der findes selvsagt megen anden interessant litteratur.
- 5 Flere har desuden anført, at Kim Leines *Kalak* (2007), *Tunu* (2009) og *Profeterne i Evighedsfjorden* (2012) kan ses som et forsøg på at dekonstruere den stereotype diskurs om grønlænderne som umælende og passive objekter (se Thisted 2011 og 2015; Petersson 2015). Det samme kan siges om *Rød mand/Sort mand*, hvor grønlænderne ofte er de egentlige aktører.
- 6 At Leine og Kjærsgaard er uenige, ses desuden flere steder i dagspressen: Eksempelvis kalder Kjærsgaard Leines *Profeterne i Evighedsfjorden* for “prisvindende propaganda” (2013), mens Leine afviser Kjærsgaard's påstand om, at “kolonitiden er et historisk falsum” (2015).
- 7 Den danske grønlandslitteratur indeholder en lang række splittede karakterer. Typisk har disse blandet blod i årerne, og gennem store dele af deres liv kæmper de med at finde deres rette identitet. Motivet blev ifølge Kirsten Thisted indført med Aage Ibsens *Fjældgænger* i 1908 (2003, 39) og ses senere i bl.a. Peter Høegs *Frøken Smillas fornemmelse for sne* (1992) og Iben Mondrup's *Tabita* (2020).
- 8 Det antydes desuden flere steder, at Knut kan være adopteret (s. 70 og 106). Det bekræftes aldrig.
- 9 Bemærkelsesværdigt er det dog, at de to første grønlandske romaner nogensinde, Mathias Storch's *Sinnattugaq* fra 1914 (på dansk *En Grønlanders Drøm* i 1915) og Augo Lynges *Ukiut 300-nngornerat* fra 1931 (på dansk *Trehundrede år efter* i 1989), er fremtidsromaner. Mens Storch's roman udspiller sig i 2105, foregår Lynges i 2021 – præcis 300 år efter Hans Egedes ankomst til øen.

Litteratur

- Andersen, Lisa N., Jette L. Kristensen, Ida Pallesen, Lis Norup og Cecilie Tornbjerg (2019): "Grønlandsk noir – Arctic noir", i *Dansknøter* 1, s. 46-48.
- Augé, Marc (1995): *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*, London/New York: Verso.
- Bachelard, Gaston (1994): *The Poetics of Space: The Classic Look at How We Experience Intimate Places*, Boston: Beacon Press.
- Bhabha, Homi K. (2008): *The Location of Culture*, Oxon/New York: Routledge.
- Cresswell, Tim (2010): *Place: A Short Introduction*, Malden/Oxford/Carlton: Blackwell Publishing.
- Gant, Erik (2004): *Eskimotid: Analyser af filmiske fremstillinger af eskimoer med udgangspunkt i postkolonialistisk teori og med særlig vægtning af danske grønlandsfilm*, ph.d.-afhandling, Aarhus: Aarhus Universitet.
- Hansen, Rikke K. (2016): "The Danish Child in Greenland: Literary Memoirs in a Postcolonial Perspective", i *KULT* 14, s. 111-125.
- Inatsisartut (u.d.): "NunaFonden", <https://ina.gl/udvalg/raad-og-naevn/nunafonden/?lang=da>, tilgået 30. marts 2021.
- Jentsch, Ernst (1906): "Zur Psychologie des Unheimlichen", i *Psychiatrisch-Neurologische Wochenschrift* 22, s. 195-198 og 203-205.
- Kapor, Vladimir (2008): "Local Colour Revisited: An Essay in Conceptual Genealogy", i *Postcolonial Studies* 1/11, s. 39-61.
- Kjærgaard, Thorkild (2013): "Prisvindende propaganda", *Kristeligt Dagblad*, 9. februar 2013, <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kultur/prisvindende-propaganda>, tilgået 30. marts 2021.
- Kjærgaard, Thorkild (2014): "Landsmænd", i *Politiken*, 12. januar.
- Kjærgaard, Thorkild (2018): "Kolonihistorie uden koloni: Om grønlandsbindet i den nye danske kolonihistorie", i *Temp: Tidsskrift for historie* 17, s. 138-144.
- Kørner, Line (2019): "Den arktiske krimi hitter: Der er fyldt med mordere i polarmørket", *Bog.dk*, 16. januar 2019, <https://bog.dk/den-arktiske-krimi-hitter-der-er-fyldt-med-mordere-i-polarmørket/>, tilgået 30. marts 2021.
- Leine, Kim (2012): *Profeterne i Evighedsfjorden*, København: Gyldendal.
- Leine, Kim (2015): "Landsmænd? I don't think so...", *Jyllands-Posten*, 30. januar 2015, <https://jyllands-posten.dk/debat/kronik/ECE7400966/landsmaend-i-dont-think-so/>, tilgået 30. marts 2021.
- Leine, Kim (2018): *Rød mand/Sort mand*, København: Gyldendal.
- Ljungdahl, Bjarne (2015): *Korsveje i Nord*, Sisimiut: Forlag Panigiit.
- Lynge, Nauja (2018): "Arctic Noir er et redskab til at få den debat, som ellers bliver truet ihjel", *Jyllands-Posten*, 19. juni 2018, <https://jyllands-posten.dk/debat/blogs/naujalynge/ECE10699774/arctic-noir-er-et-redskab-til-at-faa-den-debat-som-ellers-bliver-truet-ihjel/>, tilgået 30. marts 2021.
- Mondrup, Iben (2014): *Godhavn*, København: Gyldendal.
- Mønster, Louise (2013): *Mødesteder: Om Tomas Tranströmers & Henrik Nordbrandts poesi*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Oxfeldt, Elisabeth (2012): *Romanen, nasjonen og verden: Nordisk litteratur i et postnasjonalt perspektiv*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Petersson, Margareta (2015): "Religion and Revolt in Colonial Scandinavia: Post-Colonial Representations in Three Novels", i Ann-Sofie Lönngrén, Heidi Grönstrand, Dag Heede og Anne Heith (red.): *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, s. 130-157.

- Ringgaard, Dan (2010): *Stedssans*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Said, Edward W. (2002): *Orientalisme: Vestlige forestillinger om Orienten*, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Thisted, Kirsten (2002): "Som spæk og vand? Om forholdet mellem Danmark og Grønland, set fra den grønlandske litteraturs synsvinkel", i Satu Gröndahl (red.): *Litteraturens grænslund: Invandraro- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv*, Uppsala: Uppsala Universitet, s. 201-223.
- Thisted, Kirsten (2003): "Danske Grønlandsfiktioner: Om billedet af Grønland i dansk litteratur", i *Kosmorama* 232/49, s. 32-67.
- Thisted, Kirsten (2004): "'Hvem går qivittoq?' Kampen om et litterært symbol eller relationen Danmark-Grønland i postkolonial belysning", i *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 2/25, s. 133-159.
- Thisted, Kirsten (2005): "Postkolonialisme i nordisk perspektiv: Relationen Danmark-Grønland", i Henning Bech og Anne S. Sørensen (red.): *Kultur på kryds og tværs*, Aarhus: Forlaget Klim, s. 16-42.
- Thisted, Kirsten (2011): "'Gi'r du en øl, dansker' Kim Leine og de danske stereotyper om Grønland", i Johan Schimanski, Cathrine Theodorsen og Henning H. Wærp (red.): *Reiser og ekspedisjoner i det litterære Arktis*, Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, s. 263-290.
- Thisted, Kirsten (2013): "Hvis du fløjter efter nordlyset: Dansk grønlandslitteratur ved overgangen til selvstyret", i Mads Bunch (red.): *Millennium: Nye retninger i nordisk litteratur*, Hellerup: Forlaget Spring, s. 294-324.
- Thisted, Kirsten (2015): "Imperiets genfærd: Profeterne i Evighedsfjorden og den dansk-grønlandske historieskrivning", i *Nordlit* 35, s. 105-121.
- Thisted, Kirsten (2016): "Hadet i kroppen: Sprog, køn og tilhørsforhold i ny grønlandsk litteratur", *The History of Nordic Women's Literature*, 29. september 2016, <https://nordicwomensliterature.net/da/2016/09/29/hadet-i-kroppen-sprog-koen-og-tilhoersforhold-i-ny-groenlandsk-litteratur/>, tilgået 30. marts 2021.
- Tuan, Yi-Fu (2007): *Space and Place: The Perspective of Experience*, Minneapolis/London: University of Minnesota Press.
- Volquardsen, Ebbe (2020): "Pathological Escapists, Passing and the Perpetual Ice: Old and New Trends in Danish-Greenlandic Migration Literature", i Lill-Ann Körber og Ebbe Volquardsen (red.): *The Postcolonial North Atlantic: Iceland, Greenland and the Faroe Islands*, Berlin: Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität zu Berlin, s. 391-417.